

کیا فرماتے ہیں مفتیان شرع متین مسائل ذیل کے بارے میں:

کورونا وائرس کے پیش نظر ملک میں لاک ڈاؤن چل رہا ہے، جس میں مساجد وغیرہ میں ۵،۴ سے زیادہ افراد کے ساتھ نماز باجماعت پر پابندی ہے؛ البتہ اب ۸ جون سے عبادت گاہوں میں شرائط کے ساتھ اجازت دیے جانے کا اعلان ہوا۔ اب ایسی صورت حال میں طبی ہدایات کے تناظر میں درج ذیل سوالات کا جواب مطلوب ہے:

(۱): سینی ٹائزر جس میں عام طور پر الکوحل کی مقدار زیادہ ہوتی ہے اور دوسرے اجزاء کی بہت کم تو کیا وضو کے بعد ہاتھوں میں سینی ٹائزر کا استعمال کر سکتے ہیں؟ نیز مسجد کے فرش اور دیوار پر سینی ٹائزر کرنے کا کیا حکم ہے؟

(۲): ماسک لگا کر نماز ادا کرنے کا کیا حکم ہے؟

(۳): طبی ہدایت کے مطابق مساجد میں نماز باجماعت میں مقتدیوں کا باہم ڈیڑھ، دو فٹ کے فاصلے سے کھڑا ہونا

کیسا ہے؟

(۴): مساجد میں جب لوگ فاصلوں کے ساتھ کھڑے ہو کر نماز باجماعت ادا کریں گے تو بہت سی مساجد میں کچھ لوگوں کو جماعت میں شرکت کا موقع نہیں ملے گا تو کیا باقیہ حضرات نماز پنجگانہ اور جمعہ میں دوسری، تیسری جماعت کر سکتے ہیں؟ اگر نہیں تو انھیں کیا کرنا چاہیے؟

(۵): اگر مساجد سے صفیں ہٹانے اور تمام مقتدیوں کو گھروں سے ذاتی مصلے لانے کا حکم ہو تو اس پر عمل کرنے میں

کچھ حرج تو نہیں؟

المستفتی:

نور محمد قاسمی، بنگلور، کرناٹک

موبائل نمبر: +919738938600

۱۲۵ اترمہ رن ۱۴۴۱ھ بسم اللہ الرحمن الرحیم

الجواب وباللہ التوفیق:- (۱): آج کل مختلف دواؤں اور پرفیوس، اسی طرح سینی ٹائزر وغیرہ میں جو الکوحل (Alcohol) استعمال کیا جاتا ہے، وہ عام طور پر کھجور، انگور، کشمش اور منقہ سے تیار شدہ نہیں ہوتا؛ بلکہ گنے کا رس، مختلف دانوں، سبزیات، پٹرول اور کونکھ وغیرہ سے تیار کیا جاتا ہے اور ان اشیاء میں بھی الکوحل کے لیے گنے کے رس کا استعمال زیادہ ہے بالخصوص ہندوستان میں۔

اور اس طرح کا الکوحل حضرات شیخین: امام ابوحنیفہؒ اور امام ابو یوسفؒ کے مسلک کے مطابق حرام و ناپاک نہیں ہے کذا فی عامۃ کتب الفقہ والفتاویٰ۔ اور در حاضر میں علاج و معالجہ کی ضرورت اور عموم بلوی کی وجہ سے محققین علمائے کرام نے الکوحل کے مسئلہ میں اصل اصول کے مطابق شیخینؒ کے قول کو راجح قرار دیا ہے؛ کیوں کہ جس علت کی بنا پر ماضی

میں علمائے کرام نے امام محمدؒ کے قول کو راجح قرار دیا تھا، وہ دواؤں، پرفیوس اور سینی ٹائزر وغیرہ کے استعمال میں نہیں پائی جاتی (تفصیل کے لیے دیکھیں: اختر می ہشتی زیور مدلل، ۱۰۲: ۹، مطبوعہ: کتب خانہ اختر می متصل مظاہر علوم سہارن پور، تکملة فتح الملبم، ۵۱۵: ۵۱۶، ۵۰۶، ۵۰۷، مطبوعہ: دار احیاء التراث العربی بیروت، احسن الفتاویٰ ۲: ۹۵، مطبوعہ: ایچ ایم سعید کمپنی، کراچی، اور فتاویٰ نظامیہ: ۳۳۸ وغیرہ)۔

لہذا سینی ٹائزر میں اگرچہ الکوحل کی مقدار زیادہ ہوتی ہے، لیکن اس کی موجودہ صورت حال میں محکمہ صحت کی ہدایت کے مطابق وضو کے بعد ہاتھوں میں سینی ٹائزر استعمال کر سکتے ہیں۔ اسی طرح مسجد کے فرش وغیرہ کو بھی حسب ضرورت سینی ٹائزر کر سکتے ہیں، اس کی وجہ سے بدن، کپڑے یا مسجد کے فرش وغیرہ کی ناپاکی کا حکم نہ ہوگا۔

(۲): عام حالات میں اگرچہ ماسک لگا کر نماز پڑھنا مکروہ ہے؛ لیکن ۸ جون سے جب مساجد میں شرائط کے ساتھ نماز پڑھنے کی اجازت ہو جائے گی تو محکمہ صحت کی ہدایت کے مطابق نماز میں ماسک لگانے کی گنجائش ہوگی؛ البتہ نماز میں ایسا ماسک استعمال کیا جائے، جس سے نماز میں دوران قراءت وغیرہ، کلمات و حروف کی ادائیگی میں اور سجدے میں حرج و تکلف نہ ہو۔

قولہ: (الثلم): وهو تغطية الأنف والفم في الصلاة؛ لأنه يشبه فعل المجوس حال عبادتهم النيران، زيلعي. ونقل ط عن أبي السعود أنها تحريمية (رد المحتار، كتاب الصلاة، باب ما يفسد الصلاة وما يكره فيها، ۲: ۴۲۳، ط: مكتبة زكريا ديوبند، ۴: ۱۸۴، ت: الفرغور، ط: دمشق).

(۳): عام حالات میں نماز باجماعت میں ٹل ٹل کر کھڑے ہونے کا حکم ہے، فاصلے کے ساتھ کھڑا ہونا مکروہ ہے؛ لیکن ۸ جون سے جب مساجد میں شرائط کے ساتھ نمازیں ادا کرنے کی عام اجازت ہو جائے گی تو محکمہ صحت کی ہدایت کے مطابق نماز باجماعت میں ہر دو نمازیوں کے درمیان حسب ضرورت ڈیڑھ، ۲، ۳، ۴، ۵، ۶، ۷، ۸، ۹، ۱۰، ۱۱، ۱۲، ۱۳، ۱۴، ۱۵، ۱۶، ۱۷، ۱۸، ۱۹، ۲۰، ۲۱، ۲۲، ۲۳، ۲۴، ۲۵، ۲۶، ۲۷، ۲۸، ۲۹، ۳۰، ۳۱، ۳۲، ۳۳، ۳۴، ۳۵، ۳۶، ۳۷، ۳۸، ۳۹، ۴۰، ۴۱، ۴۲، ۴۳، ۴۴، ۴۵، ۴۶، ۴۷، ۴۸، ۴۹، ۵۰، ۵۱، ۵۲، ۵۳، ۵۴، ۵۵، ۵۶، ۵۷، ۵۸، ۵۹، ۶۰، ۶۱، ۶۲، ۶۳، ۶۴، ۶۵، ۶۶، ۶۷، ۶۸، ۶۹، ۷۰، ۷۱، ۷۲، ۷۳، ۷۴، ۷۵، ۷۶، ۷۷، ۷۸، ۷۹، ۸۰، ۸۱، ۸۲، ۸۳، ۸۴، ۸۵، ۸۶، ۸۷، ۸۸، ۸۹، ۹۰، ۹۱، ۹۲، ۹۳، ۹۴، ۹۵، ۹۶، ۹۷، ۹۸، ۹۹، ۱۰۰، ۱۰۱، ۱۰۲، ۱۰۳، ۱۰۴، ۱۰۵، ۱۰۶، ۱۰۷، ۱۰۸، ۱۰۹، ۱۱۰، ۱۱۱، ۱۱۲، ۱۱۳، ۱۱۴، ۱۱۵، ۱۱۶، ۱۱۷، ۱۱۸، ۱۱۹، ۱۲۰، ۱۲۱، ۱۲۲، ۱۲۳، ۱۲۴، ۱۲۵، ۱۲۶، ۱۲۷، ۱۲۸، ۱۲۹، ۱۳۰، ۱۳۱، ۱۳۲، ۱۳۳، ۱۳۴، ۱۳۵، ۱۳۶، ۱۳۷، ۱۳۸، ۱۳۹، ۱۴۰، ۱۴۱، ۱۴۲، ۱۴۳، ۱۴۴، ۱۴۵، ۱۴۶، ۱۴۷، ۱۴۸، ۱۴۹، ۱۵۰، ۱۵۱، ۱۵۲، ۱۵۳، ۱۵۴، ۱۵۵، ۱۵۶، ۱۵۷، ۱۵۸، ۱۵۹، ۱۶۰، ۱۶۱، ۱۶۲، ۱۶۳، ۱۶۴، ۱۶۵، ۱۶۶، ۱۶۷، ۱۶۸، ۱۶۹، ۱۷۰، ۱۷۱، ۱۷۲، ۱۷۳، ۱۷۴، ۱۷۵، ۱۷۶، ۱۷۷، ۱۷۸، ۱۷۹، ۱۸۰، ۱۸۱، ۱۸۲، ۱۸۳، ۱۸۴، ۱۸۵، ۱۸۶، ۱۸۷، ۱۸۸، ۱۸۹، ۱۹۰، ۱۹۱، ۱۹۲، ۱۹۳، ۱۹۴، ۱۹۵، ۱۹۶، ۱۹۷، ۱۹۸، ۱۹۹، ۲۰۰، ۲۰۱، ۲۰۲، ۲۰۳، ۲۰۴، ۲۰۵، ۲۰۶، ۲۰۷، ۲۰۸، ۲۰۹، ۲۱۰، ۲۱۱، ۲۱۲، ۲۱۳، ۲۱۴، ۲۱۵، ۲۱۶، ۲۱۷، ۲۱۸، ۲۱۹، ۲۲۰، ۲۲۱، ۲۲۲، ۲۲۳، ۲۲۴، ۲۲۵، ۲۲۶، ۲۲۷، ۲۲۸، ۲۲۹، ۲۳۰، ۲۳۱، ۲۳۲، ۲۳۳، ۲۳۴، ۲۳۵، ۲۳۶، ۲۳۷، ۲۳۸، ۲۳۹، ۲۴۰، ۲۴۱، ۲۴۲، ۲۴۳، ۲۴۴، ۲۴۵، ۲۴۶، ۲۴۷، ۲۴۸، ۲۴۹، ۲۵۰، ۲۵۱، ۲۵۲، ۲۵۳، ۲۵۴، ۲۵۵، ۲۵۶، ۲۵۷، ۲۵۸، ۲۵۹، ۲۶۰، ۲۶۱، ۲۶۲، ۲۶۳، ۲۶۴، ۲۶۵، ۲۶۶، ۲۶۷، ۲۶۸، ۲۶۹، ۲۷۰، ۲۷۱، ۲۷۲، ۲۷۳، ۲۷۴، ۲۷۵، ۲۷۶، ۲۷۷، ۲۷۸، ۲۷۹، ۲۸۰، ۲۸۱، ۲۸۲، ۲۸۳، ۲۸۴، ۲۸۵، ۲۸۶، ۲۸۷، ۲۸۸، ۲۸۹، ۲۹۰، ۲۹۱، ۲۹۲، ۲۹۳، ۲۹۴، ۲۹۵، ۲۹۶، ۲۹۷، ۲۹۸، ۲۹۹، ۳۰۰، ۳۰۱، ۳۰۲، ۳۰۳، ۳۰۴، ۳۰۵، ۳۰۶، ۳۰۷، ۳۰۸، ۳۰۹، ۳۱۰، ۳۱۱، ۳۱۲، ۳۱۳، ۳۱۴، ۳۱۵، ۳۱۶، ۳۱۷، ۳۱۸، ۳۱۹، ۳۲۰، ۳۲۱، ۳۲۲، ۳۲۳، ۳۲۴، ۳۲۵، ۳۲۶، ۳۲۷، ۳۲۸، ۳۲۹، ۳۳۰، ۳۳۱، ۳۳۲، ۳۳۳، ۳۳۴، ۳۳۵، ۳۳۶، ۳۳۷، ۳۳۸، ۳۳۹، ۳۴۰، ۳۴۱، ۳۴۲، ۳۴۳، ۳۴۴، ۳۴۵، ۳۴۶، ۳۴۷، ۳۴۸، ۳۴۹، ۳۵۰، ۳۵۱، ۳۵۲، ۳۵۳، ۳۵۴، ۳۵۵، ۳۵۶، ۳۵۷، ۳۵۸، ۳۵۹، ۳۶۰، ۳۶۱، ۳۶۲، ۳۶۳، ۳۶۴، ۳۶۵، ۳۶۶، ۳۶۷، ۳۶۸، ۳۶۹، ۳۷۰، ۳۷۱، ۳۷۲، ۳۷۳، ۳۷۴، ۳۷۵، ۳۷۶، ۳۷۷، ۳۷۸، ۳۷۹، ۳۸۰، ۳۸۱، ۳۸۲، ۳۸۳، ۳۸۴، ۳۸۵، ۳۸۶، ۳۸۷، ۳۸۸، ۳۸۹، ۳۹۰، ۳۹۱، ۳۹۲، ۳۹۳، ۳۹۴، ۳۹۵، ۳۹۶، ۳۹۷، ۳۹۸، ۳۹۹، ۴۰۰، ۴۰۱، ۴۰۲، ۴۰۳، ۴۰۴، ۴۰۵، ۴۰۶، ۴۰۷، ۴۰۸، ۴۰۹، ۴۱۰، ۴۱۱، ۴۱۲، ۴۱۳، ۴۱۴، ۴۱۵، ۴۱۶، ۴۱۷، ۴۱۸، ۴۱۹، ۴۲۰، ۴۲۱، ۴۲۲، ۴۲۳، ۴۲۴، ۴۲۵، ۴۲۶، ۴۲۷، ۴۲۸، ۴۲۹، ۴۳۰، ۴۳۱، ۴۳۲، ۴۳۳، ۴۳۴، ۴۳۵، ۴۳۶، ۴۳۷، ۴۳۸، ۴۳۹، ۴۴۰، ۴۴۱، ۴۴۲، ۴۴۳، ۴۴۴، ۴۴۵، ۴۴۶، ۴۴۷، ۴۴۸، ۴۴۹، ۴۵۰، ۴۵۱، ۴۵۲، ۴۵۳، ۴۵۴، ۴۵۵، ۴۵۶، ۴۵۷، ۴۵۸، ۴۵۹، ۴۶۰، ۴۶۱، ۴۶۲، ۴۶۳، ۴۶۴، ۴۶۵، ۴۶۶، ۴۶۷، ۴۶۸، ۴۶۹، ۴۷۰، ۴۷۱، ۴۷۲، ۴۷۳، ۴۷۴، ۴۷۵، ۴۷۶، ۴۷۷، ۴۷۸، ۴۷۹، ۴۸۰، ۴۸۱، ۴۸۲، ۴۸۳، ۴۸۴، ۴۸۵، ۴۸۶، ۴۸۷، ۴۸۸، ۴۸۹، ۴۹۰، ۴۹۱، ۴۹۲، ۴۹۳، ۴۹۴، ۴۹۵، ۴۹۶، ۴۹۷، ۴۹۸، ۴۹۹، ۵۰۰، ۵۰۱، ۵۰۲، ۵۰۳، ۵۰۴، ۵۰۵، ۵۰۶، ۵۰۷، ۵۰۸، ۵۰۹، ۵۱۰، ۵۱۱، ۵۱۲، ۵۱۳، ۵۱۴، ۵۱۵، ۵۱۶، ۵۱۷، ۵۱۸، ۵۱۹، ۵۲۰، ۵۲۱، ۵۲۲، ۵۲۳، ۵۲۴، ۵۲۵، ۵۲۶، ۵۲۷، ۵۲۸، ۵۲۹، ۵۳۰، ۵۳۱، ۵۳۲، ۵۳۳، ۵۳۴، ۵۳۵، ۵۳۶، ۵۳۷، ۵۳۸، ۵۳۹، ۵۴۰، ۵۴۱، ۵۴۲، ۵۴۳، ۵۴۴، ۵۴۵، ۵۴۶، ۵۴۷، ۵۴۸، ۵۴۹، ۵۵۰، ۵۵۱، ۵۵۲، ۵۵۳، ۵۵۴، ۵۵۵، ۵۵۶، ۵۵۷، ۵۵۸، ۵۵۹، ۵۶۰، ۵۶۱، ۵۶۲، ۵۶۳، ۵۶۴، ۵۶۵، ۵۶۶، ۵۶۷، ۵۶۸، ۵۶۹، ۵۷۰، ۵۷۱، ۵۷۲، ۵۷۳، ۵۷۴، ۵۷۵، ۵۷۶، ۵۷۷، ۵۷۸، ۵۷۹، ۵۸۰، ۵۸۱، ۵۸۲، ۵۸۳، ۵۸۴، ۵۸۵، ۵۸۶، ۵۸۷، ۵۸۸، ۵۸۹، ۵۹۰، ۵۹۱، ۵۹۲، ۵۹۳، ۵۹۴، ۵۹۵، ۵۹۶، ۵۹۷، ۵۹۸، ۵۹۹، ۶۰۰، ۶۰۱، ۶۰۲، ۶۰۳، ۶۰۴، ۶۰۵، ۶۰۶، ۶۰۷، ۶۰۸، ۶۰۹، ۶۱۰، ۶۱۱، ۶۱۲، ۶۱۳، ۶۱۴، ۶۱۵، ۶۱۶، ۶۱۷، ۶۱۸، ۶۱۹، ۶۲۰، ۶۲۱، ۶۲۲، ۶۲۳، ۶۲۴، ۶۲۵، ۶۲۶، ۶۲۷، ۶۲۸، ۶۲۹، ۶۳۰، ۶۳۱، ۶۳۲، ۶۳۳، ۶۳۴، ۶۳۵، ۶۳۶، ۶۳۷، ۶۳۸، ۶۳۹، ۶۴۰، ۶۴۱، ۶۴۲، ۶۴۳، ۶۴۴، ۶۴۵، ۶۴۶، ۶۴۷، ۶۴۸، ۶۴۹، ۶۵۰، ۶۵۱، ۶۵۲، ۶۵۳، ۶۵۴، ۶۵۵، ۶۵۶، ۶۵۷، ۶۵۸، ۶۵۹، ۶۶۰، ۶۶۱، ۶۶۲، ۶۶۳، ۶۶۴، ۶۶۵، ۶۶۶، ۶۶۷، ۶۶۸، ۶۶۹، ۶۷۰، ۶۷۱، ۶۷۲، ۶۷۳، ۶۷۴، ۶۷۵، ۶۷۶، ۶۷۷، ۶۷۸، ۶۷۹، ۶۸۰، ۶۸۱، ۶۸۲، ۶۸۳، ۶۸۴، ۶۸۵، ۶۸۶، ۶۸۷، ۶۸۸، ۶۸۹، ۶۹۰، ۶۹۱، ۶۹۲، ۶۹۳، ۶۹۴، ۶۹۵، ۶۹۶، ۶۹۷، ۶۹۸، ۶۹۹، ۷۰۰، ۷۰۱، ۷۰۲، ۷۰۳، ۷۰۴، ۷۰۵، ۷۰۶، ۷۰۷، ۷۰۸، ۷۰۹، ۷۱۰، ۷۱۱، ۷۱۲، ۷۱۳، ۷۱۴، ۷۱۵، ۷۱۶، ۷۱۷، ۷۱۸، ۷۱۹، ۷۲۰، ۷۲۱، ۷۲۲، ۷۲۳، ۷۲۴، ۷۲۵، ۷۲۶، ۷۲۷، ۷۲۸، ۷۲۹، ۷۳۰، ۷۳۱، ۷۳۲، ۷۳۳، ۷۳۴، ۷۳۵، ۷۳۶، ۷۳۷، ۷۳۸، ۷۳۹، ۷۴۰، ۷۴۱، ۷۴۲، ۷۴۳، ۷۴۴، ۷۴۵، ۷۴۶، ۷۴۷، ۷۴۸، ۷۴۹، ۷۵۰، ۷۵۱، ۷۵۲، ۷۵۳، ۷۵۴، ۷۵۵، ۷۵۶، ۷۵۷، ۷۵۸، ۷۵۹، ۷۶۰، ۷۶۱، ۷۶۲، ۷۶۳، ۷۶۴، ۷۶۵، ۷۶۶، ۷۶۷، ۷۶۸، ۷۶۹، ۷۷۰، ۷۷۱، ۷۷۲، ۷۷۳، ۷۷۴، ۷۷۵، ۷۷۶، ۷۷۷، ۷۷۸، ۷۷۹، ۷۸۰، ۷۸۱، ۷۸۲، ۷۸۳، ۷۸۴، ۷۸۵، ۷۸۶، ۷۸۷، ۷۸۸، ۷۸۹، ۷۹۰، ۷۹۱، ۷۹۲، ۷۹۳، ۷۹۴، ۷۹۵، ۷۹۶، ۷۹۷، ۷۹۸، ۷۹۹، ۸۰۰، ۸۰۱، ۸۰۲، ۸۰۳، ۸۰۴، ۸۰۵، ۸۰۶، ۸۰۷، ۸۰۸، ۸۰۹، ۸۱۰، ۸۱۱، ۸۱۲، ۸۱۳، ۸۱۴، ۸۱۵، ۸۱۶، ۸۱۷، ۸۱۸، ۸۱۹، ۸۲۰، ۸۲۱، ۸۲۲، ۸۲۳، ۸۲۴، ۸۲۵، ۸۲۶، ۸۲۷، ۸۲۸، ۸۲۹، ۸۳۰، ۸۳۱، ۸۳۲، ۸۳۳، ۸۳۴، ۸۳۵، ۸۳۶، ۸۳۷، ۸۳۸، ۸۳۹، ۸۴۰، ۸۴۱، ۸۴۲، ۸۴۳، ۸۴۴، ۸۴۵، ۸۴۶، ۸۴۷، ۸۴۸، ۸۴۹، ۸۵۰، ۸۵۱، ۸۵۲، ۸۵۳، ۸۵۴، ۸۵۵، ۸۵۶، ۸۵۷، ۸۵۸، ۸۵۹، ۸۶۰، ۸۶۱، ۸۶۲، ۸۶۳، ۸۶۴، ۸۶۵، ۸۶۶، ۸۶۷، ۸۶۸، ۸۶۹، ۸۷۰، ۸۷۱، ۸۷۲، ۸۷۳، ۸۷۴، ۸۷۵، ۸۷۶، ۸۷۷، ۸۷۸، ۸۷۹، ۸۸۰، ۸۸۱، ۸۸۲، ۸۸۳، ۸۸۴، ۸۸۵، ۸۸۶، ۸۸۷، ۸۸۸، ۸۸۹، ۸۹۰، ۸۹۱، ۸۹۲، ۸۹۳، ۸۹۴، ۸۹۵، ۸۹۶، ۸۹۷، ۸۹۸، ۸۹۹، ۹۰۰، ۹۰۱، ۹۰۲، ۹۰۳، ۹۰۴، ۹۰۵، ۹۰۶، ۹۰۷، ۹۰۸، ۹۰۹، ۹۱۰، ۹۱۱، ۹۱۲، ۹۱۳، ۹۱۴، ۹۱۵، ۹۱۶، ۹۱۷، ۹۱۸، ۹۱۹، ۹۲۰، ۹۲۱، ۹۲۲، ۹۲۳، ۹۲۴، ۹۲۵، ۹۲۶، ۹۲۷، ۹۲۸، ۹۲۹، ۹۳۰، ۹۳۱، ۹۳۲، ۹۳۳، ۹۳۴، ۹۳۵، ۹۳۶، ۹۳۷، ۹۳۸، ۹۳۹، ۹۴۰، ۹۴۱، ۹۴۲، ۹۴۳، ۹۴۴، ۹۴۵، ۹۴۶، ۹۴۷، ۹۴۸، ۹۴۹، ۹۵۰، ۹۵۱، ۹۵۲، ۹۵۳، ۹۵۴، ۹۵۵، ۹۵۶، ۹۵۷، ۹۵۸، ۹۵۹، ۹۶۰، ۹۶۱، ۹۶۲، ۹۶۳، ۹۶۴، ۹۶۵، ۹۶۶، ۹۶۷، ۹۶۸، ۹۶۹، ۹۷۰، ۹۷۱، ۹۷۲، ۹۷۳، ۹۷۴، ۹۷۵، ۹۷۶، ۹۷۷، ۹۷۸، ۹۷۹، ۹۸۰، ۹۸۱، ۹۸۲، ۹۸۳، ۹۸۴، ۹۸۵، ۹۸۶، ۹۸۷، ۹۸۸، ۹۸۹، ۹۹۰، ۹۹۱، ۹۹۲، ۹۹۳، ۹۹۴، ۹۹۵، ۹۹۶، ۹۹۷، ۹۹۸، ۹۹۹، ۱۰۰۰، ۱۰۰۱، ۱۰۰۲، ۱۰۰۳، ۱۰۰۴، ۱۰۰۵، ۱۰۰۶، ۱۰۰۷، ۱۰۰۸، ۱۰۰۹، ۱۰۱۰، ۱۰۱۱، ۱۰۱۲، ۱۰۱۳، ۱۰۱۴، ۱۰۱۵، ۱۰۱۶، ۱۰۱۷، ۱۰۱۸، ۱۰۱۹، ۱۰۲۰، ۱۰۲۱، ۱۰۲۲، ۱۰۲۳، ۱۰۲۴، ۱۰۲۵، ۱۰۲۶، ۱۰۲۷، ۱۰۲۸، ۱۰۲۹، ۱۰۳۰، ۱۰۳۱، ۱۰۳۲، ۱۰۳۳، ۱۰۳۴، ۱۰۳۵، ۱۰۳۶، ۱۰۳۷، ۱۰۳۸، ۱۰۳۹، ۱۰۴۰، ۱۰۴۱، ۱۰۴۲، ۱۰۴۳، ۱۰۴۴، ۱۰۴۵، ۱۰۴۶، ۱۰۴۷، ۱۰۴۸، ۱۰۴۹، ۱۰۵۰، ۱۰۵۱، ۱۰۵۲، ۱۰۵۳، ۱۰۵۴، ۱۰۵۵، ۱۰۵۶، ۱۰۵۷، ۱۰۵۸، ۱۰۵۹، ۱۰۶۰، ۱۰۶۱، ۱۰۶۲، ۱۰۶۳، ۱۰۶۴، ۱۰۶۵، ۱۰۶۶، ۱۰۶۷، ۱۰۶۸، ۱۰۶۹، ۱۰۷۰، ۱۰۷۱، ۱۰۷۲، ۱۰۷۳، ۱۰۷۴، ۱۰۷۵، ۱۰۷۶، ۱۰۷۷، ۱۰۷۸، ۱۰۷۹، ۱۰۸۰، ۱۰۸۱، ۱۰۸۲، ۱۰۸۳، ۱۰۸۴، ۱۰۸۵، ۱۰۸۶، ۱۰۸۷، ۱۰۸۸، ۱۰۸۹، ۱۰۹۰، ۱۰۹۱، ۱۰۹۲، ۱۰۹۳، ۱۰۹۴، ۱۰۹۵، ۱۰۹۶، ۱۰۹۷، ۱۰۹۸، ۱۰۹۹، ۱۱۰۰، ۱۱۰۱، ۱۱۰۲، ۱۱۰۳، ۱۱۰۴، ۱۱۰۵، ۱۱۰۶، ۱۱۰۷، ۱۱۰۸، ۱۱۰۹، ۱۱۱۰، ۱۱۱۱، ۱۱۱۲، ۱۱۱۳، ۱۱۱۴، ۱۱۱۵، ۱۱۱۶، ۱۱۱۷، ۱۱۱۸، ۱۱۱۹، ۱۱۲۰، ۱۱۲۱، ۱۱۲۲، ۱۱۲۳، ۱۱۲۴، ۱۱۲۵، ۱۱۲۶، ۱۱۲۷، ۱۱۲۸، ۱۱۲۹، ۱۱۳۰، ۱۱۳۱، ۱۱۳۲، ۱۱۳۳، ۱۱۳۴، ۱۱۳۵، ۱۱۳۶، ۱۱۳۷، ۱۱۳۸، ۱۱۳۹، ۱۱۴۰، ۱۱۴۱، ۱۱۴۲، ۱۱۴۳، ۱۱۴۴، ۱۱۴۵، ۱۱۴۶، ۱۱۴۷، ۱۱۴۸، ۱۱۴۹، ۱۱۵۰، ۱۱۵۱، ۱۱۵۲، ۱۱۵۳، ۱۱۵۴، ۱۱۵۵، ۱۱۵۶، ۱۱۵۷، ۱۱۵۸، ۱۱۵۹، ۱۱۶۰، ۱۱۶۱، ۱۱۶۲، ۱۱۶۳، ۱۱۶۴، ۱۱۶۵، ۱۱۶۶، ۱۱۶۷، ۱۱۶۸، ۱۱۶۹، ۱۱۷۰، ۱۱۷۱، ۱۱۷۲، ۱۱۷۳، ۱۱۷۴، ۱۱۷۵، ۱۱۷۶، ۱۱۷۷، ۱۱۷۸، ۱۱۷۹، ۱۱۸۰، ۱۱۸۱، ۱۱۸۲، ۱۱۸۳، ۱۱۸۴، ۱۱۸۵، ۱۱۸۶، ۱۱۸۷، ۱۱۸۸، ۱۱۸۹، ۱۱۹۰، ۱۱۹۱، ۱۱۹۲، ۱۱۹۳، ۱۱۹۴، ۱۱۹۵، ۱۱۹۶، ۱۱۹۷، ۱۱۹۸، ۱۱۹۹، ۱۲۰۰، ۱۲۰۱، ۱۲۰۲، ۱۲۰۳، ۱۲۰۴، ۱۲۰۵، ۱۲۰۶، ۱۲۰۷، ۱۲۰۸، ۱۲۰۹، ۱۲۱۰، ۱۲۱۱، ۱۲۱۲، ۱۲۱۳، ۱۲۱۴، ۱۲۱۵، ۱۲۱۶، ۱۲۱۷، ۱۲۱۸، ۱۲۱۹، ۱۲۲۰، ۱۲۲۱، ۱۲۲۲، ۱۲۲۳، ۱۲۲۴، ۱۲۲۵، ۱۲۲۶، ۱۲۲۷، ۱۲۲۸، ۱۲۲۹، ۱۲۳۰، ۱۲۳۱، ۱۲۳۲، ۱۲۳۳، ۱۲۳۴، ۱۲۳۵، ۱۲۳۶، ۱۲۳۷، ۱۲۳۸، ۱۲۳۹، ۱۲۴۰، ۱۲۴۱، ۱۲۴۲، ۱۲۴۳، ۱۲۴۴، ۱۲۴۵، ۱۲۴۶، ۱۲۴۷، ۱۲۴۸، ۱۲۴۹، ۱۲۵۰، ۱۲۵۱، ۱۲۵۲، ۱۲۵۳، ۱۲۵۴، ۱۲۵۵، ۱۲۵۶، ۱۲۵۷، ۱۲۵۸، ۱۲۵۹، ۱۲۶۰، ۱۲۶۱، ۱۲۶۲، ۱۲۶۳، ۱۲۶۴، ۱۲۶۵، ۱۲۶۶، ۱۲۶۷، ۱۲۶۸، ۱۲۶۹، ۱۲۷۰، ۱۲۷۱، ۱۲۷۲، ۱۲۷۳، ۱۲۷۴، ۱۲۷۵، ۱۲۷۶، ۱۲۷۷، ۱۲۷۸، ۱۲۷۹، ۱۲۸۰، ۱۲۸۱، ۱۲۸۲، ۱۲۸۳، ۱۲۸۴، ۱۲۸۵، ۱۲۸۶، ۱۲۸۷، ۱۲۸۸، ۱۲۸۹، ۱۲۹۰، ۱۲۹۱، ۱۲۹۲، ۱۲۹۳، ۱۲۹۴، ۱۲۹۵، ۱۲۹۶، ۱۲۹۷، ۱۲۹۸، ۱۲۹۹، ۱۳۰۰، ۱۳۰۱، ۱۳۰۲، ۱۳۰۳، ۱۳۰۴، ۱۳۰۵، ۱۳۰۶، ۱۳۰۷، ۱۳۰۸، ۱۳۰۹، ۱۳۱۰، ۱۳۱۱، ۱۳۱۲، ۱۳۱۳، ۱۳۱۴، ۱۳۱۵، ۱۳۱۶، ۱۳۱۷، ۱۳۱۸، ۱۳۱۹، ۱۳۲۰، ۱۳۲۱، ۱۳۲۲، ۱۳۲۳، ۱۳۲۴، ۱۳۲۵، ۱۳۲۶، ۱۳۲۷، ۱۳۲۸، ۱۳۲۹، ۱۳۳۰، ۱۳۳۱، ۱۳۳۲، ۱۳۳۳، ۱۳۳۴، ۱۳۳۵، ۱۳۳۶، ۱۳۳۷، ۱۳۳۸، ۱۳۳۹، ۱۳۴۰، ۱۳۴۱، ۱۳۴۲، ۱۳۴۳، ۱۳۴۴، ۱۳۴۵، ۱۳۴۶، ۱۳۴۷، ۱۳۴۸، ۱۳۴۹، ۱۳۵۰، ۱۳۵۱، ۱۳۵۲، ۱۳۵۳، ۱۳۵۴، ۱۳۵۵، ۱۳۵۶، ۱۳۵۷، ۱۳۵۸، ۱۳۵۹، ۱۳۶۰، ۱۳۶۱، ۱۳۶۲، ۱۳۶۳، ۱۳۶۴، ۱۳۶۵، ۱۳۶۶، ۱۳۶۷، ۱۳۶۸، ۱۳۶۹، ۱۳۷۰، ۱۳۷۱، ۱۳۷۲، ۱۳۷۳

زوجہ مطہرہ کے مکان میں نماز باجماعت ادا فرمائی، مسجد میں جماعت ثانیہ نہیں کی۔

نیز ۱۸ جون سے مساجد میں شرائط کے ساتھ نمازوں کی عام اجازت پر اگر دوسری، تیسری جماعت کی اجازت دی جائے گی تو بہت ممکن ہے کہ بعض نمازوں میں اصل جماعت مختصر ہو اور دیگر جماعتیں بڑی ہوں، اس سے لازمی طور پر اصل جماعت کی اہمیت متاثر ہوگی۔

اور اس میں ایک اندیشہ یہ بھی ہے کہ لوگوں میں جماعت ثانیہ کا عام ماحول و مزاج قائم ہو اور آئندہ لوگوں کے دلوں سے جماعت ثانیہ کی کراہت و قباحت بالکل ختم ہو جائے۔ اور جس چیز کی طرف عام طبائع کی رغبت و دلچسپی ہوتی ہے، اس سے بالکل منع کیا جاتا ہے، شرائط و قیود کے ساتھ بھی اس کی اجازت مناسب نہیں ہوتی (البراہین القاطعہ، ص: ۱۲۷، مطبوعہ: دارالکتاب، دیوبند) اور مساجد کی دوسری، تیسری جماعت کا یہی حال ہے۔

اور موجودہ حالات میں مسجد بھر جانے کی صورت میں جب مسجد کی جماعت ترک کرنے کا عذر ہے تو مساجد میں دوسری، تیسری جماعت کی کوئی شرعی ضرورت بھی نہیں ہے؛ بلکہ حسب نیت و ارادہ ان شاء اللہ گھر کی جماعت میں بھی پورا ثواب ملے گا؛

لہذا جن لوگوں کو مسجد کی جماعت نہ مل سکے، وہ مسجد میں دوسری، تیسری جماعت نہ کریں؛ بلکہ لاک ڈاؤن کی طرح ۱۸ جون کے بعد بھی حسب سابق گھروں میں ہی نماز باجماعت ادا کر لیا کریں اور جمعہ کی نماز بھی حسب سابق، شرائط کی رعایت کے ساتھ ادا کر لیا کریں۔

ویکرہ تکرار الجماعة بأذان وإقامة في مسجد محلة لا في مسجد طريق الخ (الدر المختار مع رد المحتار، كتاب الصلاة، باب الإمامة، ۲: ۲۸۸، ط: مكتبة زكريا ديوبند). قوله: "ويكره" أي: تحريماً لقول الكافي: لا يجوز، والمجمع: لا يباح، وشرح الجامع الصغير: إنه بدعة كما في رسالة السندي (رد المحتار). تنبيه: تكرر الجماعة مكروه في ظاهر الرواية كراهة تحريم لما قال في الكافي: إنه لا يجوز، وفي شرح المجمع: لا يباح، وفي شرح الجامع الصغير: بدعة كذا في الدر. وفي الدر أيضاً: ما اتفق عليه أصحابنا في الروايات الظاهرة يفتى به قطعاً اهـ (غنية الناسك (ص ۵۱، ۵۲، ط: قديم).

وكذلك تكره تحريماً من غير إعادتهما عند أبي حنيفة، وهو ظاهر الرواية كما في رد المحتار (۱): (۵۱۷) (باب الإمامة)، وفي (ص ۳۶۷) من الأذان حكاها عن الظهيرية. وفي رواية شاذة عن أبي يوسف أنه لا تكره إذا لم تكن الجماعة على الهيئة الأولى، حكاها إبراهيم الحلبي في شرح المنية وابن عابدين وغيرهما بلفظ: وروي عن أبي يوسف الخ (معارف السنن، ۲: ۲۸۵ ط مكتبة الأشرفية ديوبند).

روى عبد الرحمن بن أبي بكر [الصواب: أبي بكر] كما في إعلاء السنن عن أبيه "أن رسول الله صلى الله عليه وسلم خرج من بيته ليصلح بين الأنصار، فرجع وقد صلى في المسجد بجماعة، فدخل رسول الله صلى الله عليه وسلم في منزل بعض أهله، فجمع أهله فصلى بهم جماعة" (رد المحتار، كتاب الصلاة، باب الأذان ۲: ۶۴).

قوله: "عن أبي بكر الخ": قلت: وتقرير الاستدلال به على ما في رد المحتار (۱: ۵۷۷): ولو جاز ذلك لما اختار الصلاة في بيته على الجماعة في المسجد اهـ، وقال بعض الناس عن التحرير المختار: ولا

يتم الاستدلال به إلا إذا وجد جماعة يصلي بهم في المسجد، ومع هذا اختار الصلاة في منزله بأهله اه، قلت: كان يمكن أن يجمع الصلاة بأهله في المسجد دون بيته؛ فإن النساء كن يشهدن الصلاة فيه مع النبي صلى الله عليه وسلم كما عرف في موضعه، فالاستدلال به تام. واعلم أن هذا الحديث ذكره العلامة الشامي في رد المحتار، ولكن وقع فيه التصحيف في اسم الصحابي، فقال: "روى عبد الرحمن بن أبي بكر عن أبيه إلخ"، فيتوهم منه أنه من رواية أبي بكر الصديقؓ، وليس كذلك؛ بل هو عن عبد الرحمن بن أبي بكر، فقول بعض الناس: "لم أقف عليه، ولا أصل له" مردود عليه؛ فإن حديث أبي بكر أخرجه الطبراني بسند رجاله ثقات كما ذكرناه في المتن (إعلاء السنن، كتاب الصلاة، أبواب الإمامة، باب كراهة تكرار الجماعة في مسجد المحلة، ٤: ٢٨٤، ط: إدارة القرآن والعلوم الإسلامية، كراتشي).

(وإذا انقطع عن الجماعة لعذر من أَعذارها المبيحة للتخلف)، وكانت نيته حضورها لولا العذر الحاصل (يحصل له ثوابها) لقوله صلى الله عليه وسلم: "إنما الأعمال بالنيات، وإنما لكل امرئ ما نوى". (مراقى الفلاح مع حاشية الطحطاوي عليه، كتاب الصلاة، باب الإمامة، فصل: يسقط حضور الجماعة إلخ، ص: ٢٩٩، ط: دار الكتب العلمية بيروت).

(٥): بحکمہ صحت کی طرف سے اگر مساجد سے صفیں ہٹانے اور نمازیوں کو گھروں سے ذاتی مصلے لانے کی ہدایت ہو تو اس پر عمل کرنے میں شرعاً کچھ مضائقہ نہیں۔ فقط واللہ تعالیٰ اعلم۔

محمد نعمان سیتا پوری غفرلہ

۱۰/۱۰/۱۴۴۱ھ = ۶/۶/۲۰۲۰ء، شنبہ

الجواب صحیح
محمد نعمان غفرلہ
بلند شہری

درج ذیل میں سے کچھ بیعتیں لے لی گئیں ہیں
حاجت سے نانہ پڑھ کر یا کر کے مساجد اکبر
بیت اللہ اسلام آباد
۱۰/۱۰/۱۴۴۱ھ

الجواب صحیح
بیت اللہ اسلام آباد

